

НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ЛІНГВОДИДАКТИЧНІЙ КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНІЙ ПАРАДИГМІ

Сучасний пост-методний етап розвитку лінгводидактики [2; 8] характеризується різноманіттям теоретичних трактувань і практичних інтерпретацій комунікативно-орієнтованого підходу, посиленням тенденції до інтеграції різних методів у рамках одного навчального курсу, що в практиці навчання професійно-орієнтованої іноземної мови призводить до відходу від загальнодидактичних принципів системності, науковості й послідовності навчання. Еклектичність методів без опори на цілісну систему методичних принципів при розробці спеціальних курсів іноземної мови не дозволяє визначити перспекцію навчального процесу, чітку таксономію його цілей та забезпечити успішність їх досягнення. Разом з тим, мета оволодіння іноземною професійною мовленнєвою взаємодією потребує включення до сфери лінгводидактики досліджень лінгвістики дискурсу, прагматики мовлення, соціокультурного й соціолінгвістичного аспектів мовних і мовленнєвих одиниць, наближення умов навчальної мовленнєвої взаємодії до автентичної міжкультурної комунікативної взаємодії.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена протиріччям між зростаючими вимогами до іноземної професійно-комунікативної діяльності сучасного фахівця та відсутністю адекватних цим вимогам лінгводидактичних моделей, в яких проблеми спілкування як складної взаємодії комунікантів – соціальні очікування, інтерпретаційні когнітивні дії, прецедентність і відтворюваність мовленнєвої поведінки, розуміння й використання засобів вираження й зчленування диктуму й модусу дискурсу – знаходять відображення в цілісній системі методичних принципів.

На сучасному етапі найбільш послідовне теоретичне обґрунтування адаптації положень комунікативного підходу до умов навчання дорослих іноземних мов представлено в лінгводидактичній комунікативно-когнітивній парадигмі працями Н. М. Андронкіної, С.О. Арістова, Г.В. Барабанової, І.Л. Бим, Л. М. Босової, В. С. Григор'євої, Л. В. Засекіної, Д. І. Ізаренкова, О. Д. Митрофанової, Л. В. Цурикової, С. Ф. Шатілова, А. U. Chamot, A. M. Johns, W. M. Rivers. Методологічною основою комунікативно-когнітивного підходу до навчання професійно-орієнтованої іноземної мови слугують: а) базові положення концепції мовної й комунікативної свідомості; б) розуміння розумово-мовленнєвого процесу як єдності процесів породження мовлення й мислення; в) уявлення про комунікативну поведінку як спосіб узовнішнювання комунікативної свідомості, опосередкований етноспецифічною системою предметних значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем; г) обґрунтування можливості формування вторинної комунікативної особистості на основі використання ментально-лінгвістичних фреймів. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання професійно-орієнтованої іноземної мови набув практичної реалізації в моделях навчання фахівців різних профілів читання (Г. В. Барабанова), аудіювання (К. О. Колеснікова; О. А. Обдалова; В. А. Яковлева), письма (А.У. Chamot), усного мовлення (Л.В. Ананьєва; С.С. Дикарева; Н.Л. Драб; Д.І. Ізаренков; К.В. Маркарян). Необхідність модифікації принципів підходу в моделі навчання іноземної професійної взаємодії майбутніх менеджерів зумовлена функціональною специфікою комунікативної діяльності керівника.

Метою статті є аналіз і систематизація принципів комунікативно-когнітивного підходу для визначення шляхів їх адаптації до умов навчання іноземної професійної взаємодії майбутніх менеджерів.

Принцип відповідності змісту мовної підготовки сучасним досягненням психологічних, лінгвістичних, соціокультурних досліджень в галузі міжкультурної професійної комунікації [1; 4] трактується як принцип міждисциплінарності в оволодінні студентами іноземною професійною взаємодією.

Згідно з принципами системності й доступності, формулюються принцип інтенсивного формування фонових знань при створенні іноземної картини світу й оволодінні іноземною комунікативною поведінкою [2] і принцип рівневого підходу до оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування [6; 8].

Принцип інтенсивного формування фонових знань корелює із принципом культурозгідності глобального підходу [4] і забезпечує формування іноземної міжкультурної компетенції.

В основі рівневого навчання іноземних мов лежить діяльнісний підхід, який враховує когнітивні, емоційні й вольові здатності особистості тих, кого навчають, розглядаючи їх як суб'єктів соціальної діяльності, спрямованої на вирішення конкретних завдань у конкретних умовах і ситуаціях конкретної сфери діяльності. У вітчизняній лінгводидактиці [2; 6] мета навчання іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей визначається як досягнення рівня незалежного користувача (B2 – Vantage Level). У комунікативно-когнітивному підході обґрунтовується можливість і необхідність визначення різних кінцевих рівнів володіння окремими видами іноземної мовленнєвої діяльності залежно від специфіки перспективної професійно-комунікативної діяльності студентів [2].

Принцип єдності навчання, виховання й розвитку конкретизується принципом розвитку й удосконалення когнітивної, мотиваційної й діяльнісної сторін вторинної мовної особистості в процесі навчання міжкультурному професійному спілкуванню [1].

Принцип автентичності характеризується полівекторною спрямованістю, з приводу якої в лінгводидактичній літературі немає повної єдності поглядів. Поряд з автентичністю використовуваних у процесі навчання текстів, автентичністю їх сприйняття тими, кого навчають, автентичністю навчальних завдань і соціальною автентичністю навчальної ситуації [8], окремі дослідники наполягають на необхідності прагматичної автентичності й особистісної автентичності навчальної мовленнєвої взаємодії [7]. Представляється правомірною систематизація різних параметрів автентичності Г. В. Барабановою, яка бачить необхідність реалізації автентичності в трьох аспектах: підборі автентичного навчального матеріалу, використанні автентичної методики навчання, створенні автентичного спілкування в автентичному середовищі [2].

Принцип інтерактивності залишається ключовим принципом будь-якої модифікації комунікативного підходу, оскільки у філософському змісті інтеракція виступає як загальне поняття комунікативної взаємодії суб'єктів реальної дійсності з неідентичними комунікативними інтенціями. Взаємодіючи із принципом автентичності в його комунікативно-прагматичному аспекті [7], принцип інтерактивності передбачає організацію навчально-мовленнєвої взаємодії студентів як послідовності інтерактивних, прагматично орієнтованих вправ у професійно значимих контекстах і ситуаціях ділового спілкування.

Принцип інтерактивності доповнюється двома іншими принципами, які регламентують організацію навчальної діяльності: принципом когнітивного розриву й принципом фреймового моделювання навчально-мовленнєвої взаємодії.

Принцип когнітивного розриву (information gap) співвідноситься з теорією проблемної ситуації, розробленою в когнітивній психології Б. Г. Ананьєвим, І. Я. Лернером, С. Л. Рубінштейном, Р. Н. Lindsay, D. A. Norman і успішно застосовуваною в навчанні дорослих професійно-орієнтованої англійської мови (Task-Based Language Learning, Problem-Solving Method, Case Studies, Project-Based Method). Послідовно реалізований й модифікований відповідно до цілей навчання рецептивним або продуктивним видам мовленнєвої діяльності, принцип когнітивного розриву забезпечує

автентичність когнітивної й комунікативної діяльності.

Принцип фреймового моделювання навчально-мовленнєвої взаємодії згідно комунікативно-прагматичної моделі професійного дискурсу [3] являє собою розвиток принципів ситуативності [8] і моделювання типово-комунікативних ситуацій [5].

Лінгводидактична модель мовленнєвої ситуації як основне гніздо навчання іншомовного діалогічного мовлення має такі параметри: умови спілкування, відносини між учасниками спілкування, мовленнєве спонукання, сама діалогічна подія в її динаміці. Фрейм і сценарій як комунікативно-когнітивна лінгводидактична модель ситуації вводять до неї додаткові параметри: стратегії й тактики спілкування, альтернативні способи мовленнєвої поведінки в рамках одного сценарію. Тим самим фреймове моделювання розширює комунікативний простір, одночасно забезпечуючи того, хто навчається, додатковими когнітивно-комунікативними орієнтирами.

Спрощення завдання орієнтації в комунікативному просторі забезпечується властивою фреймовій ситуації відтворюваністю й обізнаністю, що дозволяє комунікантам прогнозувати сценарні події, вибрати інформацію й засоби її вербалізації, які найбільш ефективно впливають на адресата з метою досягнення необхідного перлокутивного ефекту, відповідних вербальних або невербальних дій адресата. Принцип фреймового моделювання враховує більше число параметрів спілкування, одночасно виявляючи значимість навчання мовленнєвих дій, важливість аналізу, розпізнання й уведення в комунікативний досвід тих, кого навчають, програм комунікативно-мовленнєвої поведінки в їхньому варіативному мовному оформленні.

Елементарними ланками фреймової моделі спілкування є мовленнєві дії, диференційовані відповідно до комунікативної інтенції як прагматичної функції висловлення, а макроелементами служать сценарії, що включають у себе низки мовленнєвих дій, зв'язаних між собою відносинами залежності й підпорядкування. Відповідно, мінімальною одиницею навчання іншомовної мовленнєвої взаємодії при комунікативно-когнітивному підході є комунікативно-когнітивна й комунікативно-діяльнісна категорія мовленнєвої дії як методичний аналог мовленнєвого акту. Таке визначення одиниці навчання іншомовного діалогічного спілкування виправдане комунікативною природою мовленнєвого акту, який є основною інтенціональною одиницею діалогічного дискурсу й представляє собою елементарний акт-діаду, єдність цілеспрямованої мовленнєвої дії мовця й слухача [3].

Висунуті В. Л. Скалкіним [5] принципи адекватного врахування типології діалогічного мовлення й багатоступінчастого підходу до навчання іншомовного діалогічного спілкування зберігають свою актуальність. При цьому в комунікативно-когнітивному підході типологізація діалогічного мовлення враховує типологію комунікативних інтенцій і обумовлених ними іллокутивних сценаріїв. Принцип багатоступінчастого підходу передбачає послідовне оволодіння тими, кого навчають, мовленнєвим кроком як елементарною мовною дією, мовним ходом як комбінацією мовленнєвих кроків, мовленнєвою тактикою в рамках мовленнєвого акту й мовленнєвою стратегією в рамках комунікативного акту.

Реалізація принципу фреймового моделювання висуває високі вимоги до відбору й організації навчального матеріалу. Відбір текстів, які репрезентують рекурентні сценарії, ускладнюється відсутністю загально визнаної таксономії мовленнєвих дій, різноманіттям критеріїв їх класифікації, необхідністю опори на корпусні лінгвістичні дослідження релевантного дискурсу для визначення одиниць мовної маніфестації мовленнєвих дій як комунікативного мінімуму тих, кого навчають.

Принцип фреймового моделювання передбачає організацію навчального процесу як послідовності інтерактивних вправ у ситуаціях, максимально наближених до типових ситуацій професійної мовленнєвої взаємодії. Моделювання мовленнєвої ситуації покликане: а) забезпечити потребу в мовленнєвому спілкуванні; б) обумовити мовну маніфестацію бесіди комунікативним завданням, соціально-рольовими установками, конкретизацією параметрів міжособистісної взаємодії; в) розвивати психологічні механізми мовленнєвої міжособистісної взаємодії.

Висновки. Для організації процесу навчання майбутніх менеджерів іншомовного професійно-орієнтованого діалогічного спілкування актуальними є такі принципи комунікативно-когнітивного підходу: міждисциплінарності; інтенсивного оперття на фоніві знання; розвитку й удосконалювання всіх сторін вторинної мовної особистості; автентичності; рівневого підходу до навчання; багатоступінчастого підходу до навчання діалогічного мовлення; адекватного врахування типології діалогічного мовлення; інтерактивності; контекстуальної обумовленості; когнітивного розриву; фреймового моделювання. Адаптація перелічених принципів до умов навчання майбутніх менеджерів походить з необхідності посилення когнітивно-прагматичної спрямованості навчання іншомовної професійної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андронкіна Н. М. Когнитивно-деятельностный подход к формированию лингвосоциокультурной компетенции в обучении немецкому языку студентов языкового вуза: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н. М. Андронкіна. – СПб, 2009. – 49 с.
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ: монографія / Г. В. Барабанова. – К. : Фірма "Інкос", 2005. – 315 с.
3. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты: монографія / В. С. Григорьева. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
4. Колкер Я. М. Практическая методика обучения иностранному языку: учеб. пособ. / Колкер Я. М., Устинова Е. С., Еналиева Т. М. – М.: Изд. центр "Академия", 2001. – 264 с.
5. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): пособ. для учителей / В.Л. Скалкин. – К. : Радянська школа, 1989. – 158 с.
6. Тарнопольський О. Б. Ділові проекти: підруч. з ділової англ. мови для студ. вищих закл. освіти та ф-тів екон. профілю: кн. для викладача / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – [2-ге вид., випр. і доп.] – Вінниця: Нова книга, 2007. – 88 с.
7. Van Lier L. Interaction in the Language Curriculum: Awareness, Autonomy, and Authenticity. – Addison Wesley Publishing Company, 1996. – 264 p.
8. Richards J. C. Approaches and Methods in Language Teaching / J. C. Richards, T. S. Rodgers. – 2nd ed. – CUP, 2005. – 279 p.

РЕЗЮМЕ

У статті аналізуються принципи комунікативно-когнітивного підходу до навчання дорослих професійно-орієнтовані іноземній мові з метою визначення шляхів їхньої адаптації до умов навчання майбутніх менеджерів іноземній професійній взаємодії.

Ключові слова: комунікативно-когнітивний підхід, принципи навчання, іноземна професійна взаємодія.

И.Б. Каменская

ОБУЧЕНИЕ ИНОЯЗЫЧНОМУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ В ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАТИВНО-КОГНИТИВНОЙ ПАРАДИГМЕ

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются принципы коммуникативно-когнитивного подхода к обучению взрослых профессионально-ориентированному иностранному языку с целью определения путей их адаптации к условиям обучения будущих менеджеров иноязычному профессиональному взаимодействию.

Ключевые слова: коммуникативно-когнитивный подход, принципы обучения, иноязычное профессиональное взаимодействие.

I.B. Kamenska

TEACHING FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL INTERACTION IN THE LINGUO-DIDACTIC COM-MUNICATIVE AND COGNITIVE PARADIGM

SUMMARY

The article analyzes principles of the communicative-cognitive approach to teaching professional English to adult learners aimed at determining ways of their adaptation to conditions of teaching foreign language professional interaction to future managers.

Keywords: the communicative-cognitive approach, educational principles, foreign language professional interaction.
